

УДК 338.24.021.8

Пенцова Н.

ЕКОНОМІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ФУНДАМЕНТ СУЧАСНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Досліджено економічне мислення як економічну та філософську категорію. Розглянуто питання інновацій, їх значення для розвитку освіти. Запропоновано авторський підхід для диференціації видатків на освіту. Проведено паралелі між освіченістю та економічним розвитком.

Ключові слова: економічне мислення, інновації, економічна людина, якість освіти, післядипломна освіта.

Сьогодні в усіх сферах життєдіяльності світового співтовариства відбуваються зміни ціннісних орієнтацій, що обумовлено тенденціями економічних і політичних перетворень ХХІ століття – століття переходу до людини нового типу, з інноваційним типом мислення та діяльності. За цих вимог особливо важливі завдання постають у галузі освіти, яка й покликана сформувати нову людину – компетентну, освічену, виховану, фахівця своєї справи, що мислить і живе у цивілізаційних вимірах [4]. Освіта перетворюється на провідний напрям розвитку суспільства як обов'язкова умова стабільного соціально-економічного розвитку країни під час формування ринкової інноваційної економіки та сучасних соціально-економічних перетворень.

Інновації характерні для будь-якої професійної діяльності людини і тому стають предметом дослідження та впровадження. Поняття «інновації в освіті» означає застосування та вдосконалення конкурентоспроможних освітніх послуг, що охоплює: організаційні рішення та комплекс адміністративних та фінансово-економічних, педагогічних і методичних заходів; вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду; впровадження досягнень науки в практику; освоєння та використання педагогічних нововведень; гуманізація змісту освіти [2].

Конкуренція, ринкові відносини впливають на життєдіяльність суспільства та його ринкову спрямованість. Підвищується рівень життя, зростають потреби суспільства, дедалі більшого значення набуває економічний спосіб мислення особистості, складовою частиною розвитку, економічного та духовного зростання якої стають високоякісна освіта та професійна компетентність.

Держава забезпечує право особи на неперервну освіту і визначає державну політику та державні гарантії у сфері освіти як провідного чинника соціального й економічного прогресу суспільства, найвищою цінністю і основним капіталом якого в сучасному світі є людина, здатна до пошуку й засвоєння нових

знань та прийняття нестандартних рішень. Нині для збільшення особистої конкурентоспроможності людина вимушена послідовно підвищувати професійну кваліфікацію протягом усієї трудової діяльності.

Економічне мислення як процес пізнавальної діяльності та розуміння зв'язків між різними явищами і подіями стало предметом наукових досліджень.

Уперше поняття «економічна людина» (*Homo economicus*) увів у науковий обіг англійський учений, економіст і філософ А. Сміт (1723–1790). Головна його робота «Дослідження про природу та причини багатства народів» (1776) – це перша спроба сучасної економічної теорії, системного аналізу ринкової економіки, в основу геніальної теорії чого була покладена ідея політичного й економічного лібералізму і трудова концепція багатства [6]. Основою наукової теорії А. Сміта було бажання поглянути на людину з трьох сторін: з позиції моралі, з державної позиції, з економічної позиції.

А. Сміт був першим, хто розробив економічну теорію на факторі технічного прогресу та економічного способу мислення; талант і освіченість людини він порівнював з капіталом, що лежить в основі механізму суспільної координації і залежить від держави та уряду. За логікою А. Сміта, головний мотив діяльності людини, з позиції економічної сутності, – корисний інтерес. Отримати вигоду з власного інтересу «економічна людина» може, коли надає послуги іншим людям, пропонуючи товари або послуги своєї праці. А. Сміт зробив висновок про те, що кожна окрема людина, керуючись егоїстичними інтересами, дбає про власну вигоду, а не про вигоду суспільства, й при цьому вона оптимізує свої зусилля, що дає користь для всього суспільства.

Питання щодо змін економічного мислення у зв'язку із теперішніми економічними провадженнями відображені й у роботах сучасних дослідників. Наприклад, російський економіст В. Автономов (1955) досліджував відображення людини у дзеркалі економічної теорії. На його думку, людина відображається у дзеркалі економічної теорії двояко. Перш за все – це об'єкт вивчення економічної науки: працівник, споживач, підприємець. Автор підкреслив, що жодну економічну теорію не можна розглядати без робочої моделі людини і способів її економічної поведінки. Головними компонентами такої моделі В. Автономов вважав мотивацію та інтелектуальні можливості людини, що дає їй змогу досягти мети. У дослідженні автор звернув увагу на те, що, по-перше, вивчення моделі людини, яке перебуває в основі висновків економічної теорії, розкриває перед нами широке коло значень та висновків, навчає нас бути обережними під час їх застосування. По-друге, модель людини в теоретичній системі міцно пов'язана із законами функціонування економіки та державною політикою [1].

Як вбачається з досліджень науковців, усі фактори, що впливають на формування економічного мислення людини і визначають спрямованість економічного мислення, можна поділити на суб'єктивні (здоров'я, самооцінка, фахові здібності) та об'єктивні (система освіти, політична й правова сфери, культура, менталітет). Економічне мислення характеризує здатність людини до узагальнення, висновків стосовно природи, економічних явищ і подій, розроблення

стратегії економічної поведінки у конкретних практичних ситуаціях. На противагу цьому – відсутність економічного мислення людини веде до протиріч в економічних явищах та нерациональної економічної поведінки. Таким чином, економічне мислення характерне зв'язком діяльності людини з її інтелектом, в основі чого – мотивація, суб'єктивні оцінки та емоції.

Економічне мислення – специфічний процес економічної дійсності, діяльність економічної свідомості, що спрямована на пізнання та відображення економічних відносин, потреб й інтересів, через прояв людиною економічної поведінки. Особливістю економічного мислення й сьогодні є те, що воно активно діє на суспільне та господарське життя і породжує низку важливих освітньо-педагогічних проблем, які потребують розгляду та вирішення. Цей процес неможливий без модернізації змісту та форм освіти, створення досконалого організаційно-економічного механізму розвитку системи освітніх послуг.

Нині наявні суперечності між високим рівнем розвитку післядипломної педагогічної освіти і необхідністю вдосконалення системи освітніх послуг; між досягненнями щодо модернізації змісту й форм освіти та відсутністю досліджень і методик щодо задоволення освітніх потреб педагогів через впровадження системи освітніх послуг. Виникає необхідність у поглибленні теоретичних і науково-методичних положень розвитку освітніх послуг у системі післядипломної педагогічної освіти, що спрямовані на підвищення їх ефективності, якості, економічної спрямованості: дослідження й обґрунтування організаційно-економічних умов для розвитку та вдосконалення системи освітніх послуг у закладах післядипломної освіти; створення моделі надання освітніх послуг; розроблення методичних рекомендацій для керівників та працівників бухгалтерських служб цих закладів, формування їх економічного мислення та економічної поведінки.

На підставі аналізу наукової літератури і власного практичного досвіду зазначимо, що освітня політика, філософія освіти та педагогічна практика формуються в Україні без науково розробленої системи економічних вимірів й аналізу процесів освіти в суспільстві. Внаслідок цього, педагогічні та освітні проекти й інновації не мають достатньої ефективності, їх економічне забезпечення й вплив на економіку не прораховуються.

Освіченість як складова частина всебічного розвитку людини потрібна для успішного, забезпеченого життя. Кожна розумна людина прагне всебічного розвитку, цікавої роботи, реалізації кар'єри. Одним з векторів економічного розвитку є, на наш погляд, те, що за навчання хтось повинен платити: держава, заклад, користувач освітніх послуг. Залишається визначитися, хто та в яких частках. Наше бачення цього розподілу завдань і обов'язків між учасниками процесу, з метою ефективного використання коштів, а також отримання якісної освіти таке:

1. Держава забезпечує всім громадянам рівний доступ до якісної освіти та мусить створювати рівні для всіх економічні можливості здобуття освіти. Свій обов'язок держава реалізує створенням закладів державної та/або комунальної

форми власності й забезпеченням фінансування видатків на їх утримання, а саме: комунальні витрати та енергоносії, оплата праці за визначеними штатними нормативами. Сьогодні маємо майже те саме, але, разом з тим, і постійні звинувачення в бік держави та/або місцевих рад про незадовільний стан фінансування галузі. Більшість керівників закладів освіти вважають, що ефективність роботи і добробут закладу, в т. ч. якість освіти, безпосередньо залежать від стану державного бюджету. Але ми маємо розуміти, що динаміка бюджетного фінансування протягом останніх років має тенденцію до зниження як в абсолютному так й у відносному показниках. Заклад освіти ефективно та комплексно функціонуватиме та розвиватиметься в умовах формування ринкової інноваційної економіки і сучасних соціально-економічних перетворень після того, як будуть виконані такі завдання:

- ✓ унормування права закладів освіти щодо управління фінансовими ресурсами;
- ✓ регулювання правових основ ринку освітніх послуг як складової економіки;
- ✓ сприяння ефективним процесам реформи освіти;
- ✓ удосконалення зв'язків системи освіти з ринком праці;
- ✓ здійснення економічного аналізу і моніторингу освіти;
- ✓ розроблення та обґрунтування теоретико-методичних засад і практичних підходів до вдосконалення ринку освітніх послуг в системі освіти України;
- ✓ створення організаційних та економічних механізмів, які перешкоджають б хабарництву в галузі освіти.

2. Заклад освіти як учасник навчального процесу відповідає за якість освітніх послуг та зміцнення довіри між суб'єктами освіти. Діяльність закладів освіти має бути спрямована на задоволення інтересів трьох сторін: власних інтересів, інтересів користувачів освітніх послуг та інтересів роботодавців (або суспільства в цілому), які споживають результати цих послуг. Інтереси всіх сторін можна задовольнити лише впровадженням системи якісних освітніх послуг, які дадуть закладові змогу утримувати рейтинг на ринку освітніх послуг і забезпечити належне фінансово-економічне становище. Ефективність функціонування освітнього закладу залежить від реалізації таких завдань:

- ✓ відмінна якість освітніх послуг як складової економіки;
- ✓ високий рівень професійної компетентності;
- ✓ інноваційний підхід до управління розвитком закладу освіти;
- ✓ аналіз і моніторинг економічної ситуації в системі освіти;
- ✓ маркетингове оцінювання освітніх послуг у системі освіти;
- ✓ якісний кадровий склад служб, які забезпечують функціонування та організаційно-фінансове супроводження діяльності закладу освіти.

Відмінна якість освіти, на наш погляд, буде забезпечена, коли встановиться безпосередній зв'язок між результатами роботи закладу та його фінан-

сово-економічним добробутом. Заклад освіти може самостійно забезпечувати своє утримання та розвиток впровадженням системи якісних освітніх послуг. Нормативне забезпечення нині сприяє розвитку платних освітніх послуг в галузі освіти. Але, на наш погляд, відсутність економічного мислення більшості керівників і працівників фінансово-економічного сектору гальмує впровадження інноваційних змін у систему освіти. Керівник закладу зосереджує свою увагу на збереженні мережі, показниках звітності, постійних перевірках, що сьогодні з усіх боків «опікують» бюджетний заклад. На якість освіти та розвиток економічного мислення не залишається часу. Проаналізувавши спроможність до економічного мислення керівників навчальних закладів м. Харкова й Харківської області, з якими нам доводилося спілкуватися (майже 1000 осіб), можна зробити такі висновки:

- ✓ 5% керівників не вважають необхідним займатись економічним розвитком закладу, щоб не створювати собі додаткових проблем;
- ✓ 30% керівників узагалі не уявляють, що вони щось можуть змінити в економічно-організаційній роботі закладу;
- ✓ 30% керівників мають наміри, але не мають достатніх знань для впровадження економічних змін та інноваційного розвитку закладу;
- ✓ 35% керівників – це особи, котрі спроможні до економічного мислення, до економічно-організаційних перетворень і, як результат, є успішними керівниками.

Не краща статистика економічної освіченості працівників бухгалтерських та економічних служб, прямий обов'язок яких забезпечувати роботу фінансового механізму та економічну спрямованість діяльності закладу освіти. Проаналізувавши рівень фахової підготовки та спроможність до економічного мислення бухгалтерів навчальних закладів м. Харкова і Харківської області, за роботою яких ми спостерігали (майже 150 осіб), можна зробити висновок, що жодний з них не володіє, в комплексі, найкращими аналітичним та математичним мисленнями, здібностями щодо прийняття організаційно-економічних рішень, мислечтвом спілкування, здібностями і намірами взагалі щось змінювати. Метою ефективного господарювання має бути виробництво матеріальних благ завдяки активності та економічному мисленню.

3. Користувач освітніх послуг – людина, яка прагне здобути якісну освіту, є повноправним учасником навчального процесу як в організаційному так й у фінансово-економічному розуміннях. Безперервна освіта або освіта впродовж життя мають стати не лише правом, а й обов'язком людини. Користувач послуг повинен оплачувати своє навчання, розуміючи при цьому, що половину витрат на його навчання забезпечує держава (фінансуючи комунальні послуги та енергоносії, оплату праці за визначеними штатними нормативами).

На наш погляд, такий розподіл «фінансування знань» також вплине на економічне мислення людини, яка буде вимушена змінити своє ставлення до навчання та отримання якісної освіти. Сьогодні можна натрапити на легкодум-

не ставлення до «безкоштовної» освіти, адже платити не треба, свого часу цінувати не вміємо, головне – отримати документ про освіту. Економічна поведінка людини відразу змінюється, коли йдеться про те, що за «це» треба заплатити. За кошти, що ми сплачуємо у побутовому житті, завжди вимагаємо якісні товари або послуги і прагнемо отримати максимальну вигоду з цього обміну. Система платних освітніх послуг дасть змогу користувачам послуг як обирати бажану послугу, так і вимагати її якості відповідно до сплачених за це коштів. Пригадаймо визначення французького філософа К. А. Гельвеція (1715–1771) про роль «всесвітнього тяжіння» в природі: кожній людині, незалежно від народження і статусу, необхідно надати право шукати свою вигоду, від чого, зрештою, перемагає все суспільство. «В давнину найбагатшими країнами були ті, природа яких була найщедрішою; нині найбагатші країни – ті, в яких людина найдіяльніша» [5].

Суспільство давно оцінило величезну роль освіти і науки для добробуту людини, поступове поглиблення вивчення питань впливу освіти на темпи економічного зростання і динаміки національного доходу. Ще А. Сміт порівнював прибуток, який суспільство отримує від знань і трудових здібностей людини, з прибутком від вкладень у «дорогу машину» [6]. В умовах переходу до постіндустріальної фази розвитку суспільства, коли змінюються мотиви, цілі та цінності економічної діяльності й поведінки людини, необхідне чітке розуміння механізмів формування та розвитку економічного мислення. Економічне мислення становить той фундамент, на якому й базується поведінка суб'єктів господарювання.

Визначаючи щастя вищим благом та сенсом життя людини, розглядаючи щасливе людське життя як неперервний процес самопізнання і самовдосконалення, можна сформулювати таку стратегічну ідею розвитку країни: створення кожній людині необхідних умов для економічного й духовного зростання, підвищення її добробуту і, в подальшому, максимальний розвиток якостей людини та її громадсько-корисної самореалізації.

Сучасне життя потребує нових підходів і правил. Ринок сьогодні встановлює свої вимоги до якості та змісту освіти. У такій системі малоосвічена людина не зможе себе проявити. Від людини сьогодні чекають не просто роботи, а роботи якісної, ініціативної, творчої. Освіта стає вигідною тому, що вона дає прибуток.

Розв'язання соціальних, економічних і культурних проблем, що характерні для сьогодення, визначається готовністю людини до життя й праці в нових соціально-економічних умовах, спроможністю до формування сучасного економічного мислення, що є головною умовою функціонування ринкової економіки, розвитком економічних процесів, які відбуваються в країні, пошуком засобів і методів упровадження інноваційних змін в освіті, в основі чого – економічна діяльність, уявлення, поведінка та мислення людини.

Із урахуванням викладеного можна дійти висновків, що успішне впровадження інноваційних змін і сучасного господарювання в закладах післядипло-

мної педагогічної освіти можливе завдяки економічному мисленню особистості – суб'єкта освітньої діяльності, що означає пізнання сутності економічних процесів, виявлення їх закономірностей та реалізацію економічних знань, і, як результат, забезпечення збалансованої реалізації інтересів усіх учасників процесу в забезпеченні конкурентоспроможності освітніх послуг, у задоволенні суспільних потреб у сфері освіти, в підвищенні ефективності економіки країни.

Pentsova N. Economic thinking as a foundation for the contemporary activity of the postgraduate pedagogical educational institutions. The article investigates the economic thinking as economic and philosophical categories. The question of innovation, their importance for the development of education sphere is studied. Author presents the approach on differentiation of educational expenses. Parallels between education and economic development are illustrated.

Key words: economic thinking, innovations, homo economicus, quality of education, postgraduate education.

Пенцова Н. В. Экономическое мышление как фундамент современного хозяйствования учреждений последипломного педагогического образования.

Статья посвящена исследованию экономического мышления как экономической и философской категории. Рассмотрен вопрос инноваций и их значение для развития образования. Предложен авторский подход к дифференциации расходов на образование. Проведены параллели между образованностью и экономическим развитием.

Ключевые слова: экономическое мышление, инновации, экономический человек, качество образования, последипломное образование.

Література

1. Автономов В. С. Человек в зеркале экономической теории / В. С. Автономов. – М. : Наука, 1993. – 134 с.
2. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта: соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти / Г. О. Балл. – Рівне : Листа-М, 2003. – 128 с.
3. Ганін В. І. Методологія соціально-економічного дослідження : навч. посіб. / В. І. Ганін, Н. В. Ганіна, К. Д. Гурова. – К. : ЦУЛ, 2008. – 224 с.
4. Кремінь В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремінь. – [2-е вид.]. – К. : Знання України, 2010. – 520 с.
5. Мудрость тысячелетий : Энциклопедия / авт.-сост. В. Балязин. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – С. 677.
6. Смит А. Исследование о природе и причинах богатств народов / А. Смит. – М., 1993. – С. 88.